

talánia ahhoz, hogy az európai illetve világgazdasági kényszerpályákhoz tudjon igazodni. Keserűen értékeli, hogy a régióon belül sem a gazdasági, sem a finansziális sőt infrastrukturális együttműködésből sem valósult meg semmi sem, helyette tovább romlott a környező államok közötti viszony. Hiányként jellemzi a Nyugat átfogó segélyprogramját, egy II. Marshall-segélyt, amely a felévszázados piacgazdasági kényszerűnét nyomán képes lenne a kilátástalannak tűnő átmenetet lerövidíteni.

(*Miszlivetz Ferenc: A lehetséges határainak újrafogalmazása. Szombathely, Savaria University Press, 1993.*)

* *

HOVÁ TARTUNK?

Magyarország és a környező országok számára – különösen az oktatás területén – komoly kihívás az európai integráció. A hazai oktatáspolitikai európai mércével összehasonlítva e közösség figyelmére esetleg bírálataira számíthat. Különösen igaz ez akkor, amikor Magyarország európai harmonizációja előrehaladott állapotba kerülve, Brüsszel „vigyázó szeméi” által kísérvé nyomonkövethetőek az ithoni fejlemények. Újra kell fogalmaznunk oktatási rendszerünk számos elemét, új célokat kell megjelölnünk és ezek kivitelezéséhez a korábbiakhoz viszonyítva más módszereket szükséges alkalmazni.

A kötet szerzői Európára, mindenekelőtt az Európai Közösségre koncentrálnak, így a tíz tanulmány segítségével nemcsak országokról, hanem jellegzetes oktatáspolitikai témákról, sőt oktatáspolitikai problématerületekről is fogalmat illetve képet alkothatunk.

Palánkai Tibor bevezető tanulmányában számos statisztikai összehasonlító táblázat segítségével vizsgálja az európai integráció gazdasági és politikai háttérét. Hangsúlyt helyez a történelmi háttér, az integrációs kihívások valamint a világgazdasági erőviszonyok kimutatására.

Összevetve az Európai Közösség gazdasági teljesítményét és integrációs folyamatát arra a megállapításra jut, hogy az EK-országok gazdaságát – az 1970-es évek elejéig – lendületes és törésmentes fejlődés jellemzi. Táblázatában százalékos összevetésben szerepelnek a legfejlettebb valamint a fejletlenebb tagországok mutatói.

Érdeemes megjegyezni, hogy a KSH vonatkozó adatközlései nyomán a magyarországi kimutatások szerepeltetése hiányolható, ugyanis a téma iránt érdeklődő emiatt kénytelen más tanulmányt is kézbe venni, hogy nyomonkövesse az összevetéseket. E hiányosságok azonban nem csorbítják a tanulmány adatgazdagságát, pontos tárgyismeretét, ami szélesebb perspektívába helyezi az integrációt.

A tanulmányból kiderül, hogy az EU országok 1973 után komoly recessziót éltek meg, aminek következtében technikai innovációt és szerkezeti változást kellett végrehajtaniuk. E téren sokkal lassabbak voltak mint Japán vagy az Egyesült Államok. A stratégiaiváltás – szemben a keleti blokkal – az

1980-as évektől lendületet vett, kivételt képez a munkanélküliség, amellyel az unió több mint tíz éve küzd. A szerző közli a *European Round table of Industrialists* vonatkozó tanulmányát, ami megállapítja hogy a munkanélküliek közül 3 millió a regionális mobilitás hiányának tulajdonítható, míg 1,5 millió a szakmai rugalmatlanságnak.

Darvas Péter tanulmánya a felsőoktatással foglalkozik. Felvázolja a várakozások és kihívások lehetőségeit, választ keres a várakozásokból adódó problémákra, továbbá megjelenti az integrációs alapok lehetőségeit, valamint a felsőoktatás és az állam kapcsolatát. Történelmi visszatekintésében kibontakozik a hetvenes évek olajkrízise nyomán kialakult piaci, szakmai és politikai kontrollmechanizmusok közötti kapcsolatrendszer, valamint ezzel összefüggésben az akadémiai világ hagyományosnak tekintett értékrendszerének ütközése a költségvetési restriktióból eredeztethető kényszerintézkedésekkel.

Megállapítja, hogy mára a magas szintű tudás veszített presztízseből, mivel a hétköznapi haszonnalvőség elsősorban a közvetlenül hasznosítható ismeret igénye felé fordult, eszerint a kérdés úgy alakul, hogy a letűnő szabályzók helyébe milyen új viszonyok kerülnek. Ezek már megjelentek Franciaországban, Angliában, Németországban, Svédországban, Norvégiaiban, Hollandiában, Belgiumban, Finnországban és Olaszországban egyaránt, ennek során a felsőoktatási intézmények akadémiai típusú vezetői helyett, illetve mellett egyre nagyobb mértékben vállalkozói, ún. menedzser-típusú vezetők jelentek meg. A stabil jogi alapok hiánya miatt a nyugat-európai felsőoktatási integráció fő formájaként pénzügyi alapokat hoztak létre, amelyek intézmények közötti autonóm együttműködések, kutatásokat, tanár-, kutató-, és diákcseréket voltak hivatva támogatni. Ezek a programok jelentették a későbbi felutás alapjait.

Hasonlóan az előző szerzőkhöz Setényi János is a felsőoktatási és kutatási szféra oldaláról közelíti meg az európai integráció oktatási kihívásait. Elsősorban a nemzetállam keretein belül megjelenő felsőoktatást, a fenntartó és intézmény közötti feszültséget valamint az európai integráció várható hatásait. A szerző empirikus alapokra támaszkodva hangsúlyozza a történelmi hagyományokat, nevezetesen a nemzetállam előtti felsőoktatás egyetemességét pl. a középkori egyetemek regionális csoportosulásait, amelyek natio-kba tömörültek.

Magyarországon az 1980-as években gyorsult fel ismét a felsőoktatási rendszer nemzetközivé válása (Tempus, Világbank, Phare). Ennek során az európai tudományos-egyetemi piac megjelenése a hazai intézményeket képzésük nemzetközi elismertetésére ösztönzi.

Elemzésében megjelennek az új nemzetközi struktúrák, hatásmechanizmusuk valamint az, hogy a pályázatok keretében történő versengés nyomán kialakult új oktatási és kutatási lehetőségek milyen módon hatnak a magyarországi viszonyokra, ezen belül is a hazai intézményi szférára.

Halász Gábor tanulmányában elsősorban közoktatás-centrikus látásmóddal vizsgálja az irányítás és a döntéshozatal mechanizmusait. Az Európai Unió országok oktatási rendszerében a hetvenes évek második felében jelentős változás zajlott le, ennek során előtérbe kerültek a piaci szabályozás sajátos és kevésbé bürokratikusnak nevezhető tényezői, szemben az állami szabályozással. A változás okait egyrészt a finanszírozhatóság válságában, másrészt a versenyképességben illerve a munkaerőpiac válságában látja. További tényezőként szerepelteti mind a társadalmi mobilitás nehézségeit, mind az oktatási koncepció hiányát, valamint pozitív hatóerőként az egyéni (családi) érdekeltség fokozottabb megjelenését.

A nyolcvanas évek folyamán Nyugaton olyan fejlesztési programok terjedtek el, amelyek az iskolai önállóságra, a piaci szabályozásra és a fogyasztói kontroll erősítésére helyezték a hangsúlyt. A szerves fejlődés és a helyzetből adódott igény fogalmazta meg a Nyugat számára a keretjellegű szabályozást és az itthon is sokat emlegetett normatív finanszírozást, sőt privatizációt (!) és a többpólusú kevésbé monolit és megosztott felelősségen alapuló irányítást. Ennek során növekedett illetve kialakult az ún. fogyasztói kontroll, a kerettantervek, az érdekeltségi rendszerek, az intézményi szintű fejlesztés és támogató rendszerek.

Az európai integrációt az emberi szabadságjogok érvényesítése vezérelte. Vekerdy Tamás tanulmányában körvonalazza ennek az érzületnek a legfontosabb jogi vetületeit, különös hangsúlyt helyezve a gyermeki jogok leírására. Ismertetésében szemelvényt és kommentárt fűz Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatához. Ennek során bemutatja az emberi és gyermeki jogok, az iskolázás szabadsága című fejezeteket, valamint összeveti ezeket az UNESCO-ajánlásokkal, az Európai Közösség határozataival, hogy végezetül elemzést és értékelést adjon az iskolák minőségi és autonómia helyzetéről. Tanulmánya végén a Helsinkiben 1991. május 30-án elfogadott *Deklaráció az iskolázás szabadságáról, mint alapvető emberi jogok egyikéről* szóló határozat olvasható.

Ballér Endre tanulmánya arra a kérdésre kíván választ adni, hogy milyen tendenciák jellemzik a nyugat-európai országokban az iskolai oktatás tartalmi változásait, a szabályozás mechanizmusait, az értékelést és a tantervi gondolkodás fejlődését. Ennek nyomán meggyőző erővel tárja fel a hetvenes évektől számítható változások természetét, ami hatással volt nemcsak az iskolarendszerű oktatás tartalmára, hanem a szabályozó intézményrendszerre is. Az oktatási rendszerekben kialakult új viszonyok egyben új tantervmeleti kérdéseket is felvetnek, így az elemzés összefüggő módon szemléli az európai szintű kezdeményezések mellett a nemzetközi mintákat, azért, hogy az egyes országok belső viszonyait valamint a nemzeti hagyományokat is figyelembe vegye.

A soron következő tanulmány szerzője, Nagy Mária az Európában foglalkoztatott tanárok szakmai helyzetéről, a szakmán belül zajló átalakulásokról és a kihívásokra reagáló

oktatáspolitikai változásokról közöl körképet. Ennek során tárgyalja a szakmai érdekvédelem és a professzionalizálódás kapcsolatát. Elemzéséből kitűnik, hogy e téren az egyes országok belső fejlődései a nemzetközi hatások révén a konvergencia jelenségét mutatják.

Semjén János értekezésében lényeges kérdéseket érint, nevezetesen az oktatásfinanszírozás módosulását. A fejlett országokban a költségvetési restriktció, a decentralizáció és a piaci elemek beépülése miatt az elvárható finanszírozás is megváltozott. Új partnerek bevonása vált szükségessé, emiatt a változások leginkább a szakképzés és a felsőoktatás területén váltak különösen érzékelhetővé. A közösségi finanszírozás és a helyi demokratikus kontroll modelljeként Európában Anglia jelenik meg, ahol 1988-ban fogadták el az oktatási reformtörvényt. A tanulmány második fele e törvény ismertetésére szorítkozik, így a szabad beiskolázás lehetőségeit, a tanulói alapú intézményfinanszírozást, a különféle kilépési lehetőségeket, a piacostást illetve privatizációt mutatja be.

Lannert Judit tanulmányában az ifjúsági munkanélküliségről és annak kezelhetőségéről közöl megoldási módokat. Három eltérő modellt képviselő állam: Anglia, Németország és Franciaország példáján mutatja be azokat az eltéréseket és hasonlóságokat, amelyeket megfigyelhetünk az ifjúsági munkanélküliség oktatáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai kezelésében.

Több statisztikai táblázata révén a fejlett országokban tapasztalható foglalkoztatási helyzetről: az ifjúsági munkanélküliség 1973 és 1983 közötti változásairól, a 17 évesek beiskolázási arányáról, valamint az 1979 és 1985 között szervezett speciális képzési formákról közöl kimutatást. Az elemzés azt is illusztrálja, hogy milyen módon hatottak egy-egy országra az egymás által alkalmazott problémakezelési technikák.

A kötetet Bajomi Iván *A francia oktatási rendszer és a nemzetközi kihívások* című tanulmánya zárja. Ez a kifejezetten egy országra koncentrált írás érdekes és újszerű megvilágításba helyezi a francia oktatásügyet, különösen a Maastrichti Egyezmény nyomán várható migrációra adott oktatásügyi válaszok terén. Élenjárónak tekinthető e téren a polgármesteri hivatalok által szervezett kedvezményes nyelvtanfolyamok, az idegen ajkú gyermekek beiskolázása, valamint a hídépítő regionális nyelvek és kultúrák támogatása. A jelentős számú arab, török stb. bevándorlók számára a hazulról hozott kultúrájuk ápolására is lehetőséget biztosítanak. Franciaország – ahogy a történelem során már többször is bizonyította – az európai kihívásra adott lehetséges válaszok közül megpróbál választ keresni a nemzetközi szinten szerveződött európai élet által megfogalmazott igényekre.

(Halász Gábor [ed.]: *Az oktatás jövője és az európai kihívás*. Bp., Educatio Kiadó, 1993.)

Radácsi Imre